

SZÓ- ÉS SZÓLÁSMAGYARÁZATOK

Borbánya. Borbánya ma Nyíregyháza egyik városrésze. Eredetileg Oroshoz tartozott, de 1945-ben Nyíregyházához csatolták (GYALAY 1989: 691), az anyaközséget pedig 1978-ban (FNESz. 2: 285). Borbánya Nyíregyházához történt csatolása nem volt véletlen, hiszen 1864. május 11-én Jónás Mihály orosi jegyző a következőket írta: „*Borbánya* Szöllös kertek egészen nyír egyházi lakosok által használva és ültetve” (Szabolcs megye, 245).

Amikor a helyszínen érdeklődtem a név eredetéről, azt a választ kaptam, hogy ott „szinte bányászni lehet a bort”. Ez fölöttébb gyanús magyarázat. A fenti leírás is azt sugallja, hogy a szőlő telepítésekor is Borbányának nevezték. Szólásaink is cáfolják a borral való összefüggést. A régiségben (a 19. század elejéig visszamenve) a nyírségi borok negatív minősítések voltak: „Róffel mérik, mint a *nyíri vinkót* <mondják a rossz, nyúlós borra>” (O. NAGY 1982: Ny. 204), „Nyíri kocsi, nyíri ló, *nyíri bor* egy se jó <annak emléke, hogy a régiek – hacsak nem a Nyírségbe valók voltak – nem sokra tartották a nyírségi kocsikat, lovakat, borokat>” (uo. Ny. 205). Így tehát Borbánya nevének vizsgálatakor éppen a bortól kell eltekintünk.

LUKÁCS ÖDÖN (1886: 183) a *bőrbánya* szóból vezette le: „...onnan vette elnevezését, hogy a juhászok a lopott juhoknak bőrét a homok-dombba vájva nagy gödrökbe rejtették el. Ez a magas domb a Kálló felé vezető út mentén az orosi szőlőben mai napig is *Bőrbányának* neveztetik”. A „mai napig” kifejezés nem éppen helytálló, hiszen már 1864-ben *Borbánya* volt. Most már csak a forrásnak kellett utánanéznem. Az 1749. november 20-án kelt Ladislaus Szuhányi juratus Notarius által vezetett birtokháborítási jegyzőkönyv (Szabolcs-Szatmár Megyei Önkormányzat Levéltára, Szabolcs vármegye levéltára Fasc. 46. Nr. 358) kihallgatási első pontja így hangzott: „Tudgya é az Tanú holl légyen *bür Bányá* Ökörítő és Sápá Lapossa és a Nyires Földgye?” (a kiemelés tőlem: M. L.). A megidézett tanúk: Georgius Tótt (kb. 60 éves), Georgius Vida (kb. 80 éves), Alexander Simcsik (kb. 35 éves) *Bür Bányá*-t, Andreas Bige (kb. 40 éves), Daniel Szilágyi (kb. 30 éves), Nicolaus Veress (kb. 90 éves) *Bür Bányá*-t mondtak (ez a leíró helyesírásától is függhetett). Georgius Tótt és Andreas Bige a helymeghatározásban többes számot (is) használ: „...az *Bür Bányákon* innét az Föld Orossi Földnek neveztetik”, illetve: „...innét pedig az *Bür Bányákon* Orossi Földek legyenek” (a kiemelések tőlem: M. L.). A pluralis valamivel többet jelent, amit LUKÁCS ÖDÖN a név eredetével kapcsolatban leírt. Azt a tényt persze nem lehet kizárni, hogy a lopott juhok bőrét a föld alá rejt(h)ették. Sokkal valószínűbbnek látszik, hogy a cserzővargák gödreiről lehet inkább szó. Pl. az alapműveletekről szólva: „...gödörbe mésztejbe, a hamvasra vetve meszezik [ti. a bőrt] naponta megkavarva egy hétig állasztják”. Továbbá: „A cseresgödör fenekére csert, megtört kérgeket vagy gubacsot hintenek, erre rétegesen *bört* terítenek, megtapossák, behintik cserrel, és így tovább, amíg a gödör tele lesz. Jó két hónapig állasztják” (BOGDÁN 1984: 131, a kiemelés tőlem: M. L.). A cserzéshez pedig víz kellett, és ez meglehetősen bőségben volt akkor az orosi határban (PÓK 1992: 40–1). A *bánya* szóra a TESz. (1: 241) csak megközelítő jelentést hoz, de az ÚMTsz. (1: 337) ‘földbe vájt gödör, üreg’ jelentést is ismer. A *Bürbánya* ~ *Bürbányák* szavak csakis a cserzővargák gödreire vonatkozhattak (s talán a lopott bőr elrejtésére is). Mindezek tudatában elmondhatjuk, hogy az 1864-től adatolható *Borbánya* név népetimológiának köszönheti létét az eredetibb *Bőrbánya* (1749.) helyett.

A hivatkozott irodalom

- BOGDÁN ISTVÁN 1984. Mestere volt egykor. Magvető Könyvkiadó, Bp.
 FNEsz. = KISS LAJOS, Földrajzi nevek etimológiai szótára I–II. Akadémiai Kiadó, Bp., 1988.
 GYALAY MIHÁLY 1989. Magyar igazgatástörténeti helységnévlexikon. 1723–1918 között; továbbá a későbbi államkeretekbe osztott területek részletes adataival kiegészítve, általában 1989-ig. [A] Művelődési Minisztérium Kiadványa. Bp.

LUKÁCS ÖDÖN 1886. Nyiregyháza szabad, kiváltságolt város története. Nyiregyháza.

O. NAGY GÁBOR 1982. Magyar szólások és közmondások. Gondolat Kiadó, Bp.

PÓK JUDIT 1992. Szabolcs vármegye katonai leírása 1782–1785. Szabolcs–Szatmár–Bereg Megyei Levéltár Kiadványai. Nyíregyháza.

Szabolcs megye = Szabolcs megye Pesty Frigyes 1864. évi helynévtárában. A szöveget gondozta és a mutatót készítette MIZSER LAJOS. A nyíregyházi Jósa András Múzeum Évkönyve XLII. Nyíregyháza, 2000.

TESz. = BENKŐ LORÁND főszerk. 1967–1984. A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I–III, + Mutató. Akadémiai Kiadó, Bp.

ÚMTsz. = B. LŐRINCZY ÉVA főszerk. 1979–. Új magyar tájszótár I–. Akadémiai Kiadó, Bp.

MIZSER LAJOS